

Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel

ÇAĞATAY ŞAHİN¹

¹ Research Assistant, Hacettepe University, Faculty of Law, Department of Philosophy and Sociology of Law (Orcid ID: 0000-0002-6184-5053)

Özet

Bu yazı, Charles Taylor'ın *Hegel ve Modern Toplum* (Çev. Kadir Gülen, Kolektif Kitap: İstanbul, 2021, 284) kitabını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Charles Taylor, Hegel, modern toplum, çağdaş yurttaşlık, özgürlük

Hegel and the Matter of Freedom in the Formation of Modern Citizenship

Abstract

This paper examines Charles Taylor's book entitled *Hegel and Modern Society* which have been translated into Turkish by Kadir Gülen and published by Kolektif Kitap in 2021.

Keywords: Charles Taylor, Hegel, modern society, modern citizenship, freedom

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	ÇAĞATAY ŞAHİN Hacettepe University, Faculty of Law, Department of Philosophy and Sociology of Law, Research Assistant cagataysahin@hacettepe.edu.tr
E-mail / E-posta	
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Dec 20, 2021/ 20 Aralık 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 22, 2021 / 22 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Şahin, Ç. (2021). Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol.14, 177-187.

Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel

Giriş

Türkçede “*Modernliğin Sıkıntıları*”, “*Seküler Çağ*” ve “*Çokkültürcülük-Tanınma Politikası*” gibi önemli eserleriyle bilinen ve çağımızın en etkili düşünürleri arasında kabul edilen Kanadalı filozof Charles Taylor (1931 d.) “*Hegel ve Modern Toplum*” başlıklı çalışmasında G. W. F. Hegel (1770-1831)’in siyaset felsefesine ilişkin dikkat çekici bir girişimde bulunmaktadır. Kolektif Kitap tarafından yayımlanan ve Kadir Gülen çevirisiyle dilimize kazandırılan eser, Batı entelektüel dünyasında Hegel’in, modern siyaset felsefesi okumalarındaki işlevine dikkat çekmek ve sanayi toplumlarının girdiği toplumsal krizden çıkmak için Hegel felsefesinin güncelliğini koruduğunu gösterme amacını gütmektedir. Söz konusu eserini “*Özgürlük, Akıl ve Doğa*”, “*Siyaset ve Yabancılaşma*” ve “*Özgürlük Meselesi*” başlıklı üç ana bölüm ve yirmi bir alt başlık altında kaleme alan Taylor, eserini yazıldığı döneme ilişkin güncel bir perspektif içerisinde kaleme almıştır. Eser ilk bölümde Hegel ontolojisine dair çözümlenmelerde bulunurken, ikinci bölümle birlikte siyaset ve toplum felsefesine dair tespitler ağırlık kazanmaktadır. Son bölümde ise tarihsel bir bakış içerisinde Hegel’in özgürlük felsefesi ile modern toplumlarda özgürlük kavrayışının nasıl bir süreklilik içerisinde olduğu üzerinde durulmaktadır.

Değerlendirmeye geçmeden önce eserin önsözünü kaleme alan Hegel uzmanı felsefeci Frederick Neuhouser’in de belirttiği gibi “*Hegel ve Modern Toplum*” eserinin, ilk olarak 1975 yılında Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanan “*Hegel*” eserinden sonra Taylor tarafından kaleme alınan ikinci kitap olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu kitapta önceki eserinde geniş yer tutan fenomenoloji, din ve sanat felsefesi alanlarını dışarıda bırakarak Hegelci toplum felsefesine yoğunlaşan Taylor kitabı yazma gerekçesini, Klasik Alman felsefesinin başat isimlerine dair yorumlarını İngilizce konuşulan toplumlar için daha erişilebilir kılmak olarak açıklamaktadır. Felsefe tarihinde Hegel’i genellikle Aristoteles ve Montesquieu üzerinden okuyan Taylor, eserini sık sık dönüşler yaptığı üç tarihsel evreye odaklı şekilde kaleme almıştır. Bunlar sırasıyla *Sittlichkeit* (etik yaşam) kavramının ideal görünümünün yaşandığı Antik Yunan devletleri, antik ile modern dönemin kopuşunu gösteren Fransız Devrimi sonrası Avrupa ve bireylerin kurumlarına büyük oranda yabancılaştığı kozmopolit Batı toplumlarıdır. Bu bakımdan neoliberal dönüşüm sürecinin öncesinde yayımlanmış olan bu eser dönemine dair dikkat çekici

tezlere sahip olmakla beraber teoriyle pratiği birleştirmek hususunda bazı problemlerli noktalar barındırmaktadır.

Kitabın Hegelci toplum felsefesine eser boyunca sürekli bir miras ve kopuş sorunsalı içerisinde baktığını söylemek olasıdır. Yazar toplumsal çözülme meselesine ilişkin reaksiyonu Hegel felsefesi içerisinde gördüğü güçlü bir sentezin bu çözülmeyi durdurabileceği fikrini metin boyunca işleyerek göstermektedir. Hegel'i bu bağlamda okuyan Taylor, eseri boyunca genellikle belirli bir devlet ya da toplumu işaret etmemekle beraber 68 Mayıs'ı sonrası gerçekleşen sokak eylemlerine, özgürlükçü taleplere ve Sovyet tecrübesine karşı Batı demokrasilerini uyarılmaktadır. Bu uyarı sıklıkla bu demokrasilerin başarı olarak sunmuş oldukları katılımcı toplumsal düzenlerinin gerçekte büyük bir yanılgıdan ibaret olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır. Toplumlardaki ortak bilincin etnik veya dinsel parçalanmalarla giderek azaldığı tespitiyle beraber eser, Hegel'deki *Sittlichkeit* kavramından kalan mirası hatırlamak ve bunu sanayi toplumlarındaki demokrasi krizini aşabilmek için kullanılmaktadır.

Geçerliliğini Yitirmiş Bir Ontoloji

Taylor, eserin ilk bölümünde Hegel'in felsefi girişimini ve özbilinç (*Selbstbewusstsein*) fikrinin doğuş ortamını, Alman Romantizmi içerisinde başta "*Sturm und Drang*" hareketi olmak üzere tarihsel kaynaklarıyla ortaya koymaktadır. Taylor'a göre Hegel'in bu fikri teşebbüsünün temelinde Alman Romantiklerinden gelen ve özneyi rasyonel özerk ve dışavurumcu unsurlarla bütünleştirecek bir sentez çabası yatmaktadır (s. 31). Bir diğer deyişle Hegel'in "*Tinin Fenomenolojisi*"nde ortaya koyduğu özne kuramı, Post-Kartezyen felsefeye karşı geliştirilen, toplumsal zorunluluk içerisinde cisimlenen ve ereksel bir amaç doğrultusunda tarihte kendini gerçekleştiren öznedir. Faydacı ve Kantçı özne yorumlarından sonra Hegel'in kendini tarihte açıklayan özne yaklaşımı, tüm tarihi insanın kendi ereğini ve *Geist*'i kavrama yolculuğundan hareketle açıklanmaktadır. Bu felsefi sistemde tüm bileşenler bütün ile kurmuş oldukları ilişkiler üzerinden açıklanma zorunluluğu taşıdığından öznenin *Geist* ile ilişkisi bir başlangıç noktasını kavramayı gerekli kılmaktadır; zira sistem *Geist*'ta cisimleşerek bu bütünlüklü yapı içerisinde rasyonel bir zorunluluk içerisinde oluşmaktadır. Dünya ile Tanrı arasındaki bu zorunlu ilişkinin ifadesi burada diyalektik zorunluluk olarak karşımıza çıkar. Cisimleşmiş hali kozmos olan *Geist*'in mevcudiyeti de buradan hareketle dünyanın varlığı koşuluna bağlıdır (s. 74).

Taylor, bu bölümde Hegel'i felsefe tarihinde nasıl yorumladığını tartışmacı bir üslupla okuyucuya göstermektedir. Taylor'a göre Alman filozof doğa ile insanın ilişkisini akıl temelinde

kavramasıyla Romantiklerden gelen kozmik tin kavrayışının dışında konumlandırılmayı gerektirmektedir. *Geist* yorumundan hareketle Hegel'e atfedilen panteist görüşü reddeden Taylor, Hegelci felsefeyi her şeyi kapsayan ve dünyadaki her şeye içkin bir kutsallık üzerinden yorumlamamak gerektiğinin altını burada çizmektedir. Böyle bir konumlandırma girişimi bakımından Hegel, kökleri *Plotinos*'tan gelen panenteist (yayılmacı) görüşle ilişkilendirilebilir. Hegel için de atfedilen bu görüşe göre sonlu şeyler, sonsuz olan *Bir*'den ayrılır, sonlu şeyler *Bir*'in varlığı için gerekli olmamakla beraber *Bir* onlar için olmazsa olmazdır. Burada Hegel'in modern felsefeye katkısı sonlu olma fikrinin sonsuz yaşamın bizzat kendi koşulu olmasında yatmaktadır (s. 75). Bu bakımdan Hegel felsefesinde akıl yoluyla üstesinden gelinen zorluk, sonlu tin ile sonsuz tini parçası oldukları bu düzen içerisinde özgürlük düzleminde uzlaştırmak olduğundan bu yolda tinin kendi özgürlüğünü tarih içerisinde açıklanarak ilerletmesi fikri tin, tarih ve özgürlük kavramlarının bir ilişki ağı içerisinde açıklanmasını ve bu yolda felsefenin de kendi zamanının gerçekliği içerisinde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Devlet de bu tarihsel okumada en yüksek toplumsal özgürlüğün kendisini ifade ettiği form olarak karşımıza çıkacaktır.

Yabancılaşan Bireyi Kurtarmak

Taylor ikinci bölümde siyaset ve yabancılaşma ilişkisi üzerinden *Sittlichkeit* kavramının modern toplumlar açısından önemli bir kavram olduğuna ağırlık vermektedir. İnsanlık tarihinde '*polis*'in ölümü ya da '*ancien régime*'in çöküşü gibi büyük dönüşümler, tarihsel formların çatışma, çöküş ve yeni bir gerçekliğin eski gerçekliğin yerini almasıyla bu bölümde açıklanmaktadır. İlk bölümünü ağırlıklı olarak Hegel'in ontolojisine ayıran Taylor, ikinci bölümünde bu ontolojinin kabul edilebilir olmamakla beraber Hegel felsefesinin özerk ancak ötekiyle olanaklı varlığa dair tasarısının modern sanayi toplumlarında hâlen bir umut taşıdığı fikrini işlemektedir. Bu arayışı teknolojiye ve bürokrasiye dayalı kapitalist uygarlığın içerisinde gerilimli bir ilişkide okuyan düşünür, Hegel'in toplum felsefesini bu gerilimi uzlaştırmak için ikinci bölümde yardıma çağırılmaktadır. Bu sentez arayışının bir gereği olarak kapsamlı bir devlet okuması da bu bölümle birlikte okura sunulmaktadır; zira Taylor farklılıklara saygı ve eşit yurttaşlık ikileminde Hegel felsefesini bir çıkış noktası olarak görerek modern bireyin rasyonel iradesini öncelerken kamusal yaşamla uyumlu bir modern *Sittlichkeit* anlayışının gerekliliğini ifade etmektedir. Bir diğer deyişle düşünürün burada yorumu, çağdaş toplum ve devletin tüm kurumlarıyla kendini özdeşleştiren bireyi *polis* ideası üzerinden yeniden inşa ederek Antik Yunan ile birlikte sonsuza

dek öldüğü düşünölen nostaljik bu formu modern siyaset bilimi açısından yeniden gerçek kılmaktır.

Bir komüniteryan çok kültürlölük teorisyeni olarak Taylor, Hegelci felsefeyi kültürel aidiyetlerin ön plana çıktığı günümüz toplumlarında yurttaşların kişisel farklılıklarını ortadan kaldıran, toplumdaki alt kimliklerin yok oluşuna sebep olan ekonomik verimliliğe dayalı bir toplumsal yapıda bir direnç noktası olarak görmektedir. Bir yandan topluluk içerisindeki alt kültürleri zayıflatırken diğeryandan her bireye kendi yaşamının efendisi olduğunu tekrarlayarak bireyci bir yaklaşımı teşvik eden bu sistem, toplumsal çözölme bakımından tehlikeli bir konum arz etmektedir. Bu bakımdan Taylor'ın bu eserinde Hegel felsefesinde bulunduğuy temel unsurun *Sittlichkeit* ve bunun kamusal yaşamdaki yabancılaşmayı önleyen işlevi olduğuy açıktır. Kanadalı düşünöreye göre yaşamın gayesi mutluluk ise böyle bir yaşam öncelikle yabancılaşmadan uzak bir düzen içerisinde olanaklıdır ve bunu gerçekleştirebilmek için kamusal yaşama ilişkin normlar insanların özel yaşamlarındaki amaçlarıyla uyumlu nitelikte olmalıdır. Özgürlük gerçek anlamına bu uyum içerisinde, öznel iradeyle nesnel iradenin uzlaştırıldığı yerde çelişkilerden kurtularak ulaşabilecektir.

Taylor'ın Batı toplumlarına dair tespiti artık bu çağdaş demokrasilerin bir sahte uzlaşy görüntüsü yaratmak suretiyle halkın doğrudan karar aldığı izlenimi oluşturarak bizzat yabancılaşmaya sebep oldukları merkezinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum Batı toplumlarında yurttaşların genel iradeyle bütünleşmiş bir yaşam sürmeleri yerine çoğunlukla daha küçük etnik-dinsel cemaatlere sıkışmış sınırlı bir yaşamla hayatlarını idame ettirmelerine neden olmaktadır; kendini toplumsal yaşamın gereklerinden olabildiğince soyutlayan kimlik arayışları tam da *Volk*'un çözüldüğü yerde başlamaktadır (s. 153). Birey ile toplum arasındaki çelişkiler arttıkça yabancılaşma da artmaktadır ve bu sebeple çelişkinin arttığı toplumlarda çözölme kaçınılmaz olmaktadır. Bu aşamada Taylor, Hegel felsefesinin liberal-muhafazakâr siyaset felsefesinde konumlandırılmasını da şiddetle eleştirmektedir; zira liberal ya da muhafazakâr düşünce genel olarak bu felsefe içerisinde işe yarar unsurları alarak Hegel felsefesinin bütünlüklü bir biçimde okunmasında yanlışlara ve bu yanlış yorumlamaların entelektüel dünyada basmakalıp bir biçimde tekrarlanmasına neden olmuşlardır. Bu doğrultuda Taylor kimlik politikası meselesine döneminin ekonomik ve toplumsal koşullarına dair çözümlerle eğilmektedir. Kendi kimliğini topluluğun nihai amacından ayırarak kurmaya çalışan birey, düşünöreye göre toplumsal yaşamın çözölmesine sebep olmaktadır. İnsan tüm niteliklerini içerisinde yaşadığı kültürel toplulukla ve dil üzerinden kazanmaktadır, topluluğuna bu kültür üzerinden bağlanmaktadır. Bu

bağlılığın en somut hali de dil üzerinden ve dil üzerinde kolektif yaşama sirayet eden toplumsal pratiklerle gerçekleşmektedir (s. 154).

Bu anlamda o dönemden beri *Sittlichkeit*'a uygun yaşamın uzağına düşen topluluk üyeleri *Mutlak* ile bağın kesilmesine neden olarak evrensel akıldan, kamusal yaşamdan farklı yeni bir insan tipi oluşturmuşlardır. Antik Yunan devletlerinin çöküşünü bununla ilişkilendiren Hegel, Roma İmparatorluğu döneminde Hristiyanlıkla birlikte toplumda güçlenen öteki dünya anlayışını da bu ilkeye aykırı şekilde yaşamının sonucu olarak görmektedir. Bu kapsamda modern yaşamda Yunan *polis*'iyle kaybedilen kamusal yaşam formunu yeniden tesis etmek yeniden bireysel olan ile *Sittlichkeit*'ı bütünleştirerek mümkün olabilecektir; zira insan kendisini ancak bir topluluğun içinde gerçekleştirebileceğinden ötürü kendini tikel bireylerden ayırsa bile "*Volkgeist*"tan ayıramaz. Bu kapsamda Hegel'in "*Hukuk Felsefesi*" eserinin girişinde belirtildiği gibi norm mevcut gerçekliğin içerisinde ve hayal ürünü düşüncelerden hareketle yeni bir toplum ve dünya inşa etme girişimlerine kapılar kapatılmalıdır. Taylor burada bireyciliğe dayalı toplum felsefesinin insanın içerisinde yetiştiği kültürün bir ürünü olduğunu göremediğini ve toplumsal değişim hedefinden kitleleri uzaklaştırdığını ifade etmektedir. Bu açıdan liberal demokratik bir düzlemde gelişen yurttaşlık anlayışının herhangi bir kuruma aidiyeti olmayan, kendi kendine yeten bir kimlik ürettiğini ve ulusal karakterin kazanılmasını engelleyen her kimliğin parçalanmaya neden olarak "*Volkgeist*" fikrini zayıflattığını söylemek mümkündür.

Faydacılığı bireyin toplumla özdeş bir yaşam sürmesi yolunda ciddi bir engel olarak gören felsefi okumasıyla Taylor, faydacılığın insanı makineleştirdiği ve ortak yaşamın kurulmasını engellediğini savunmaktadır. Burada Hegel felsefesinin radikal özerklik fikriyle (Rousseau-Kant) dışavurumcu teoriyi (Herder) birleştiren bir rol oynadığını savunan Taylor, kültürel, dilsel ve mezhepsel farklılıklar üzerinden kendini tanımlayan alt kimliklerin aslında müşterek bir amaca sahip olması gereken modern toplumun parçalanmasına neden olduklarını vurgulamaktadır (s. 187). Buna karşı bir çözüm geliştirmeye çalışan hükümetlerin yoksullukla savaş programları, zorunlu iskân veya asimilasyon politikalarının Batı toplumlarında yabancılaşmayı daha da arttırarak parçalanmaya katkıda bulunduğuna değinen Kanadalı düşünür, tüm bu uygulamaların merkezi otoritelerin bu gruplar üzerinde baskı arttırmasına ve baskı gören kesimlerin de politik tanınma ya da hak taleplerini hükümetlere sert şekilde dayatmasına neden olduğunun altını çizmektedir.

Burada Taylor'un sıklıkla 1789 Fransız Devrimi ile 1968 Öğrenci Hareketleri'ni üstü kapalı da olsa yıkıcı iki eylem olarak konumlandığı bir alt metne rastlamak mümkündür. Bunu

yaparken Jakobenlerin iktidarındaki 'Terör Dönemi'nde gerçekleştirilen sert politikalar ile 68 Mayıs'ındaki gençlik hareketlerinin protestolarını birlikte ele alan yazar, 'ancien régime' kurumlarının yıkılmasının modern devletin oluşumuna hizmet etmesine benzer şekilde günümüz krizinden de yeni kurumlar ve iş birliği ile çıkılabileceğini ifade etmektedir. Böyle bir toplumda artan kültürel talepler karşısında dayatmacı anlayışların geride bırakılmasını ve her grubu içine alacak ortak karar mekanizmaları oluşturulmasını öneren Taylor demokrasinin ve toplumsal bütünlüğün ancak bu şekilde olanaklı olduğunu ifade etmektedir.

Bununla birlikte bu analizin sonucunda ortaya konan sav, bir hazır formül olarak görülmemelidir. İkinci bölümün sonunda *Sittlichkeit* kavramının her toplumda farklı bir aşamada anlamını bulacağını savunan yazar, *Sittlichkeit* düşüncesine anayasal tasarımları da ekler. Aydınlanma düşüncesindeki anayasal tasarımı mekanikçi ve sığ bir görüş olarak eleştiren Hegel'in tek bir anayasanın her topluma uygulanamayacağı fikri de Taylor'a bu aşamada eşlik eder; zira her toplumun kendi *Sittlichkeit*'i ile özdeşleşme hızı, gelişim düzeyi ve koşulları farklı şekilde cereyan eder. İnsan kendi çağını "Hukuk Felsefesi"nde belirtildiği gibi aşamayan bir varlıktır. İnsan devletin salt insan iradesi üzerinden değil *Geist*'tan doğup yayıldığını ve bu düzenin aklın cisimleşmesi olduğunu anladığında felsefe de görevini rasyonel devleti kavrayarak tamamlayacaktır.

1968 Hareketi ve Avrupa için Hegel

Taylor'a göre ileri endüstri toplumlarındaki bireylerde karakterleşmiş faydacı tutum, bir yandan Hegel'in sentezinin başarısız olmasına neden olurken filozofun toplum tasavvurundaki yurttaşlık idealinin mevcudiyetini sürdürmesini engelleyememiştir. Diğer bir ifadeyle 1960 ve 1970'li yılların protest ikliminde Hegelci toplum tasavvuru, her şeye karşın çağdaş toplumlardaki yurttaşların devletle ilişkilerinde bir umut barındırmaktadır. Modern özgürlük algısının gelişiminde Hegel'i önemli bir uğrak olarak gören Taylor, başta Marx ve Nietzsche olmak üzere doğa ve özgürlüğü uzlaştırmayı hedefleyen birçok felsefenin kökeninde Hegel'in olduğuna işaret etmektedir. Örneğin Genç Marx'ı Hegel'deki toplumsallaşma arzusunun mirasçısı olarak gören Taylor, Marx'ın yabancılaşma sorununu *Geist*'tan insana geçiş yaparak ele aldığını bu bölümde vurgularken komünizm fikrinin de bu girişimin bir karşılığı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bununla beraber Taylor, Bolşevik Devrimi'nden verdiği yıkıcı örneklerle Marksizmi özgürlüğün gerçekleştirilmesinde bir seçenek olarak görmediğini farklı pasajlarda okuyucuya belirtmektedir.

Bu bakımdan üçüncü bölüm Taylor'ın temel tezini o dönemle ilgili başta 68 Hareketi olmak çağdaş felsefe bakımından ortaya koyduğu bölüm olarak ortaya çıkmaktadır. Sovyet tecrübesi, öğrenci hareketleri, Vietnam işgali'ne karşı gelişen savaş karşıtı protestolar, Latin Amerika halklarının sosyalizmi tecrübe etmeleri, Afrika ile Asya'daki antiemperyalist mücadeleler ve başta Fransa olmak üzere Avrupa'da Marksizmin öne çıkması karşısında Hegel bu "yıkıcılığın" önüne geçebilecek yegâne düşünür olarak öne çıkarılmaktadır. Buna gerekçe olarak '68 eylemlerindeki eşitlik, adalet veya çevreye dayalı tüm taleplerin karşılığının özgürlük olduğunu ve mutlak özgürlük savunusunun Hegel'de zaten büyük oranda tartışılarak modern düşünceye kaynaklık ettiğini savunan Taylor, toplumsal krizden çıkış için gerekli felsefi birikim için Hegel'in hâlâ temel bir düşünür olduğunu düşünmektedir. Burada Taylor'un temel motivasyonunun öğrenci ve işçi hareketleriyle birlikte Batı Marksizminin kıtadaki yükselişi ve Avrupa toplumlarının sosyalist kutba kaymasına karşı bir çözüm geliştirmek olduğu ve bu çözümün de tüm alt gruplara karar alma mekanizmalarında yer veren bir toplumsal düzeni tesis etmekten geçtiği söylenebilir.

Bölümün sonunda Taylor, felsefe tarihindeki tartışmalara ağırlık verirken modern özgürlük anlayışının oluşmasında Hegel felsefesinin oldukça önemli bir katkı yaptığına değinerek özerklik ile dışavurumculuk unsurlarını uzlaştırma yolundaki tüm çağdaş felsefi girişimlerin Hegel felsefesine dönmek zorunda olduğuna işaret etmektedir. Köklerini Herder'den alarak Hegel'de somutlaşan bu talep 20. yüzyıldaki birçok felsefi akıma da farklı yönlerden tesirde bulunmuştur. Örneğin fenomenolojiyi de özgürlük sorununa bağlı olarak ele alan Taylor, bunun yanında çağdaş dil kavrayışlarının yolunu açan geleneğin temsilcisi olarak da Hegel'i görmek gerektiğini burada ortaya koymaktadır (s. 262). Toplumsala ilişkin tüm çözümler ve bunu dil felsefesine odaklanarak yapan tüm girişimlerin özgürlük yolunda bir sorun olarak anlama odaklandığı okuyucuya verilmektedir.

Sonuç

Gerek antik gerek modern dönemdeki özgürlük anlayışının siyasal ve toplumsal gelişmelerden bağımsız okunamayacağını savunan Taylor, özgürlük meselesini bireyin kendi başına kalarak çözebileceği veya sınırsız bir özgürlük düzleminde hareket edebileceği bir kavram olarak görmediğini eser boyunca ifade etmektedir. Bu yönüyle gelişmiş kapitalist toplumlardaki tüm yurttaşların demokratik katılımı bakımından Hegel'in felsefesini değerli görmek ve filozofun modern devlette yurttaşlık konusundaki araştırmalar için güncelliğini koruduğunu okuyucuya

göstermek son derece değerlidir. Bununla beraber Taylor'ın eserinde sıklıkla işaret ettiği soyut ve kozmopolit ideallerle temel savının altını boş bıraktığını söylemek olasıdır; zira okuyucu eser sonuna dek toplumsal bütünleşmede bir eksiklik olduğunu okumakla beraber toplumsal parçalanma ya da etnik veya milliyetçi politikalar konusunda somut bir çözüm önerisi beklemektedir. Kültürel çoğul bir ortamda toplumsal çözümü çokkültürcülüğe dayalı politikalarda görmeyen yazar, Batı toplumlarında mevcut iktidarların alt kültürlerle ilişkilerinde ne yapmaları gerektiğinden ziyade neleri yapmamaları gerektiğini göstererek kitabın amacı konusunda yeterli bir sav ileri sürdüğünü düşünmektedir. Hegelci sentezin toplumsal krizi sona erdirmek adına güçlü bir tesiri olacağına dair bu iddia, Taylor'ın bu felsefi sisteme dair ontolojik ve politik eleştirilerinin arasında büyük oranda kaybolmaktadır.

Akademik kimliğinin yanı sıra aktif siyasetin içerisinde de yer alan ve uzun bir dönem Kanada Yeni Demokratik Partisi (N.D.P.)'nin başkan yardımcılığı görevini üstlenen Taylor'a göre bu sentez girişiminin modern toplumlarda geçerliliğini yitirme sebebi daha çok üretime dayalı verimliliğin ve bireysel yaşam standartlarının sanayi toplumları açısından toplumsal yaşama uyum yerine bireyselliği ön plana çıkartması ve bundan dolayı topluluk aidiyetini aşındırmasıdır. Burada bir tespit olarak kapitalist uygarlıklarda bireyci tutumların yerleşmesinin, ötekini tanıyarak toplumsallaşacak bireyi ve bu tanımayı sağlayacak Hegelci "*Anerkennung*" (tanınma) kavramını yok ettiğini satır aralarından çıkarmak mümkündür. Burada birey ile toplumsal ilişkiler arasındaki güçlü bağı vurgulayarak liberal bireyciliği komüniteryan bir yönden eleştiren Taylor'ın belki de net şekilde okuyucuya gösterdiği nokta modern toplumun öz bilinç olmaya olanak vermeyen karmaşık yapısında her grubun etnik, dinî veya cinsel topluluğu içerisinde kendi kabuğuna çekilerek modern bir *Sittlichkeit* inşasını baştan olanaksız hale getirmesidir. Ekonomik olarak sürekli büyümeye odaklı sanayi toplumuyla *polis* yurttaşlığı arasında tarihsel bir süreklilik kurarken nostaljik bir yoruma kaçmamaya özen gösteren yazara göre faydacılığın her noktasına nüfuz ettiği bu toplumsal yaşam, kişisel beklentilerin yanında yaşam standartlarını da arttırarak bireyin toplumsal bir varlık olduğu bilinciyle hareket edememesine neden olmaktadır. Bu aktarımların ışığında özerklik ile toplumsallık arasındaki hassas dengede kurulacak yurttaşlığın gerekliliğinin altını çizen Taylor'a göre *Sittlichkeit* sorununa çağdaş felsefede verilen mevcut yanıtlar kabul edilebilir değildir; ancak kavram hakkında modern toplumu açmazdan kurtarmak için yapılan sorgulamalar sorunun çözümü yolunda yol göstericidir.

Kitabın, temas ettiği konu, kavram ve düşünür çeşitliliği bakımından siyaset felsefesi okumalarına dair önemli bir içeriğe sahip olduğu kuşku götürmezdir. Prometheus'tan

Hölderlin'e, Leninist parti teorisinden Wittgenstein'a dek birçok düşünür, kavram ve konuya sürekli göndermelerde bulunduğundan yazarın gerek çevirmenin gerek okuyucunun işini metin bakımından zorlaştırdığı ifade edilebilir. Bu yönüyle "*Hegel ve Modern Toplum*" bu felsefeye aşina olmayan ve bu dar patikaya ikinci elden okumalarla giriş yapanların oldukça zorlanacağı türden bir eserdir. Buna karşılık Taylor'ın bu kavramsal zorlukları Hegel felsefesine sıklıkla dönerek açıklaması Württembergli filozofu bütünlüklü bir şekilde anlamak isteyenler için oldukça başarılıdır. Bu yönüyle eserin başta toplum felsefesi olmak üzere Hegel'i ilk elden okumaya hazırlık yapan veya bu okumaları halihazırda yapmış kimseler için önemli bir yardımcı kaynak işlevi gördüğü ifade edilebilir. Bununla beraber Taylor'un bu eserinin önceki eserinin kısaltılmış hali olduğundan ötürü kaynakça bakımından sınırlı kaldığı görülmektedir; ancak yazar eserin sonunda yer verdiği ileri okuma önerileriyle Hegel felsefesinde derinleşmek isteyenlere büyük oranda yardımcı olmaktadır. Çeviri konusuna da değinmek gerekirse çevirmenin bazı kavram seçimlerinin (*modern öznellik devrimi, homojenleştirme, dışavurum, dışavurumsal öznellik, içgörü sunma, bütünsel özyaratım vb. gibi*) eserin okunmasını zorlaştırdığı bölümler bulunmaktadır. Kitap, içeriği ve ele aldığı konuların genişliği açısından felsefe, sosyoloji ve siyaset bilimi alanında akademik çalışma yapanlara büyük oranda hitap etmektedir. Kitabı bütünlüklü şekilde değerlendirebilmek zor olsa da tüm bunlar göz önüne alındığında kitabın hitap ettiği kitleye erişme bakımından amacına ulaştığı ve Hegel'i güncel siyaset teorisi üzerinden çalışmak isteyenler için de önemli bir rol üstleneceği ifade edilebilir.

ORCID ID

ÇAĞATAY ŞAHİN

<https://orcid.org/0000-0002-6184-5053>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.